

dr hab. Paweł Bąk prof. UR
Instytut Filologii Germańskiej
Uniwersytet Rzeszowski

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Janiny Stroisz pt. „Kontrastive Analyse der usuellen Wortverbindungen in der Wirtschaftsprache im Deutschen und im Polnischen”

W przedłożonej do oceny pracy autorka magister Janina Stroisz stawia sobie za cel porównanie i przybliżenie specyfiki stałych związków wyrazowych w niemieckim i polskim języku ekonomii i gospodarki. Manuskrypt wraz ze spisem treści, streszczeniem po polsku i wykazem bibliograficznym obejmuje 260 stron, z czego właściwa rozprawa zajmuje 209 stron dysertacji. Na stronach 225-234 praca zawiera aneks w postaci tabeli obejmujących badany materiał językowy, tj. frazeologizmy metaforyczne (str. 225-226) oraz przykłady na wyróżnione w analizie trzy rodzaje ekwiwalencji (str. 227-234). W manuskrypcie zawarty jest ponadto spis użytych w pracy skrótów (str. 210). Badane przykłady pochodzą z polskiej i niemieckojęzycznej prasy ekonomicznej.

Już na wstępie pragnę zaznaczyć, że mamy tu do czynienia z rozprawą rzetelną i dojrzałą oraz że założone w pracy cele zostały osiągnięte. Pozwolę sobie pokrótce omówić treść pracy, założenia teoretyczne, aspekty dotyczące metody, by następnie przedstawić i uzasadnić moją ocenę rozprawy p. magister Janiny Stroisz.

Oznaczony numerem 2 pierwszy właściwy rozdział pracy „**Zur Definition der Phraseologie**” poświęcony jest założeniom teoretycznym dysertacji, zagadnieniom szeroko rozumianej frazeologii, dyscypliny językoznawczej badającej trwałe związki wyrazowe. W tej części pracy zarysowano cele badań i metodę analizy zebranego materiału. Dla podejścia do frazeologizmów Autorka zdecydowała się na zastosowanie metody indukcyjnej, uwzględniając najpierw aspekty semantyki leksemów, a następnie analizę kontekstową, pozwalającą uchwycić znaczenie rozumiane jako sens, wynikający z użycia danej jednostki językowej w konkretnym kontekście.

W omawianym rozdziale przedstawiono główne cechy, a następnie klasyfikacje frazeologizmów, zaproponowane przez Burgera (2010) i Fleischera (1997). Podejście

obydwu badaczy do frazeologii różni się m.in. wskazaniem różnorodnych cech frazeologizmów czy też ich odmiennego doakcenowania. Obydwaj autorzy wyróżniają idiomatyczność i stabilność/stałość. Fleischer kładzie ponadto akcent na leksykalizację i powtarzalność (reproduktywność) związków frazeologicznych. Burger uwzględnia poza tym polileksykalność. Istotne problemy poruszone zostają przy tym w ostatnim podrozdziale omawianej tu części pracy, w którym Autorka zwraca swą uwagę na zainteresowanie, jakie frazeologia coraz częściej kieruje na problemy języków specjalistycznych. Do aspektów tych Autorka nawiąże później w części 3.4. Nie mogło tutaj (jak i w dalszych częściach rozprawy) zabraknąć modelu Michaela Duhmego.

Rozdział 3. „Zum Stand der Forschung” (str. 36-92) poświęcony jest aktualnemu stanowi badań w omawianej dziedzinie. Wśród autorów zajmujących się frazeologią magister Janina Stroisz omawia poglądy wspomnianych już autorów Haralda Burgera i Wolfganga Fleischera, a także Dimitrija Dobrowolskiego, Michaela Duhmego, Csabę Földesa, Gertrud Greciano, Klause Dietera Pilza czy Barbarę Wotjak. Jako ważne uznać należy uwzględnienie w tym kontekście pracy Christiny Palm oraz Elisabeth Piirainen, autorki monumentalnego dzieła na temat ekwiwalencji frazeologii języków świata¹ z 2012 roku. Autorka dysertacji słusznie zaakcentowała impulsy, jakie lingwistyka języków specjalistycznych zawdzięcza frazeologii oraz – odwrotnie – wartość, jaką dla refleksji dotyczącej frazeologii polilektów (nie tylko języków specjalistycznych) stanowią rezultaty badań nad językami specjalistycznymi. Są to wartości nie do przecenienia. Okazuje się, że obydwie poddyscypliny językoznawstwa uzupełniają się wzajemnie i pozwalają weryfikować podejście do konkretnych, nowych wyzwań komunikacji. Kontrastywność pozwala wydobyć pewne cechy polilektu osób profesjonalnie związanych z ekonomią, weryfikować możliwości zastosowania pewnych metod. Rozdział ten obejmuje ważne dla pracy aspekty dotyczące kontrastywności w językoznawczym podejściu do frazeologii, rozważania nad relacjami pomiędzy lingwistyką kontrastywną a frazeologią. Zasłużone poczytne miejsce zajmuje tu wspomniana już badaczka frazeologizmów Elisabeth Piirainen.

Na stronach 49-61 mgr Stroisz omawia problemy ekwiwalencji, począwszy od prac Wenera Kollera z 2004 roku, odnosząc wyróżnione w literaturze przedmiotu kryteria typologii ekwiwalencji, do problemów analizy frazeologizmów. W innym, szerszym kontekście warto przyjrzeć się różnicom pomiędzy aspektami, które w odniesieniu do

¹ Piirainen, Elisabeth (2012): *Widespread Idioms in Europe and Beyond. Toward a Lexicon of Common Figurative Units*. New York et al.

ekwiwalencji we frazeologii wypracowało językoznawstwo kontrastywne i problemom. uwypuklonym w badaniach nad ekwiwalencją w przekładzie. Nie jest to zarzut wobec Autorki. Niedocenienie wagi tych problemów stanowi moim zdaniem nadal pewien deficyt we współczesnej refleksji językoznawczej i przekładoznawczej. Jako zasadnicze dla omawianej analizy okazuje się rozróżnienie trzech typów ekwiwalencji: ekwiwalencji całkowitej, częściowej oraz zerowej. Dla wyboru Autorka znajduje uzasadnienie u takich badaczy jak m.in. Gläser (1996), Földes (1996), Korhonen (2007) i Aktas (2008). Szereg ten warto moim zdaniem uzupełnić – w przypadku zamiaru publikacji dysertacji – o pracę Czesławy Schatte² z 2006 roku. Choć w tym przypadku nie chodzi o obszerną rozprawę (np. monografię), w artykule swym Czesława Schatte uwzględniła – i to uważam za szczególnie godne uwagi – istnienie zjawiska interfrazeologizmu. Rozumiem, że decyzja Joaniny Stroisz o nieuwzględnieniu tego artykułu podyktowana jest faktem, iż w recenzowanej tu pracy mamy do czynienia z relacją pomiędzy dwoma językami, polskim i niemieckim, w przypadku której nie można rozpatrywać zjawiska internacjonalizmu (choć Autorka uwzględnia je na str. 54). Jednak artykuł Czesławy Schatte – podobnie zresztą jak cytowana monografia Elisebeth Piirainen – daje asumpt do głębszej refleksji na temat frazeologii, bazującej na podstawach kognitywnych. W takich kategoriach traktować można prace znanego badacza frazeologizmów Dimitrija Dobrowolskiego.

W tym samym rozdziale doktorantka wyróżnia w warstwie językowej (morfo-syntaktycznej) frazeologizmy rzeczownikowe, przymiotnikowe, przysłówkowe i czasownikowe (na str. 61-70). Pozwolę sobie w tym kontekście postawić pytanie o motywy usytuowania tego podziału po zreferowaniu typów ekwiwalencji. Być może warto byłoby rozważyć zmianę kolejności tych podrozdziałów w obrębie części 3. Jest to jednak uwaga o charakterze fakultatywnym, dotyczy bowiem kwestii ustalenia przez Autorkę hierarchii problemów i wynikającej z niej kolejności ich przedstawienia. Janina Stroisz omawia dalej problematykę obecności frazeologizmów w tekstach specjalistycznych (str. 70 i następnych). Odnośnie problematyki języków specjalistycznych, nie uniknęła konieczności pochylenia się nad problemami relacji pomiędzy frazeologizmem i terminem w specjalistycznym języku ekonomii i gospodarki. Rozgraniczenie tych zjawisk (terminu i frazeologizmu) nurtuje badaczy języków specjalistycznych, w tym pragmalingwistów już od dawna. Warto zająć się tą problematyką w osobnym, szerszym kontekście. Ta część pracy nie bez powodu

² Schatte, Czesława (2006): *Zu Interphraseologismen in der Mehrsprachigkeitsdidaktik*. W: Kątny, Andrzej (red.) *Studia Germanica Gedanensia* 14. Gdańsk. 143-156.

zdominowana jest przez odwołanie do poglądów Michaela Duhmeo. Kolejnymi ważnymi problemami są: zreferowana szczegółowo idiomatyczność (str. 72 i następne), struktura idiomów, kolokacje specjalistyczne. Przedstawienie tych ostatnich dokonuje się na płaszczyznach: konceptualnej, leksykalnej, pragmatycznej i syntaktycznej. W rozdziale tym, znajduje ponadto miejsce zarysowanie refleksji w zakresie badań nad frazeologią w kontraście polsko-niemieckim. Pojawienie się tego podrozdziału w tym miejscu tłumaczę zamiarem przywołania specyfiki kontaktów gospodarczych żywo rozwijających się między Polską i Niemcami od kilkunastu bądź kilkudziesięciu lat tuż przed przejściem do problemów funkcjonowania związków frazeologicznych w tekstach.

Rozdział 4 „Phraseologismen in den Presstexten un ihre Funktionen” (str. 93-103) poprzez omówienie funkcji frazeologizmów przybliży nas do istoty pracy doktorskiej. Analizę związków frazeologicznych poprzedza tu omówienie zjawiska zwiększenia ekspresywności, efektu emocjonalnego wywoływanego u odbiorcy komunikatu poprzez użycie frazeologizmu (str. 94), przedstawienie cech i typologii modyfikacji i wariacji frazeologizmów m.in. wg Harald Burgera (2010), Petry Balslimke (2001) i Christiny Palm (1997). Można by w tym kontekście pokusić się także o szersze uwzględnienie problemów leksykalizacji pewnych zabiegów retorycznych (przejścia z poziomu idiolektu do polilektu), które w literaturze przedmiotu odnotowuje i omawia szeroko Hans-Ulrich Dietz (1999).³ To cenna pozycja, którą warto ująć w przypadku zamiaru opublikowania pracy. W tym miejscu nadmienię, że zamiar takowy uważam za jak najbardziej uzasadniony.

Kolejny rozdział **„Auswahl der Korpora”** zarysowuje specyfikę tekstów źródłowych, a następnie przedstawia trudności związane z jednoznacznym określeniem charakteru wyrażeń, występujących w badanym dyskursie prasowym polsko i niemieckojęzycznym. W skład korpusu weszły jednostki językowe pochodzące z pism „Frankfurter Allgemeine Zeitung” (także wersji online), „Handelsblatt” (również wersji online) i „Wirtschaftswoche” (wersji online) oraz prasy polskiej „Gazeta Wyborcza”, „Rzeczpospolita”, „Dziennik Gazeta Prawna”, które ukazały się w latach od 2010 do 2013. Na stronach 113-118 zarysowano zasygnalizowane wcześniej typy ekwiwalencji frazeologizmów.

Obszerny **rozdział 6 „Phraseologische Besonderheiten in wirtschaftlichen Presstexten“** (str. 119-204) przedstawia analizę związków frazeologicznych omówionych

³ Dietz, Hans-Ulrich (1999): *Rhetorik in der Phraseologie. Zur Bedeutung rhetorischer Stilelemente im idiomatischen Wortschatz des Deutschen*. Tübingen.

pod względem stopnia idiomatyczności (6.1.1 częściowej i 6.1.2 całkowitej) i obrazowości (6.2). Mgr Stroisz omawia następnie przydawkowe rozszerzenia frazeologizmów (6.3) i przedstawia szeregi frazeologiczne, usystematyzowane pod względem charakteru członu bazowego (6.4). Te ostatnie zebrane zostały na stronach 145-195 i omówione z uwzględnieniem relacji ekwiwalencji. Pojawiają się one tutaj w kolejności następujących domen: gospodarka (6.4.1), giełda (6.4.2), pieniądz (6.4.3), interes/biznes (6.4.4), handel (6.4.5), kasa (6.4.6), kredyt (6.4.7), kurs (waluty) (6.4.8), rynek (6.4.9) oraz cena (6.4.10). Przeprowadzona analiza nie miała na celu wyłącznie stwierdzenia typów ekwiwalencji, ale posłużyła do zaobserwowania tendencji dotyczących cech morfo-syntaktycznych wyrażen. Autorka stwierdza znaczną frekwencję rzeczowników i czasowników jako części mowy, które służą do realizacji związków wyrazowych. W analizie odnotowane zostają poza tym: różnorodność form realizacji (werbalnej i nominalnej) zwrotów frazeologicznych w obydwu językach, częściowa zgodność morfosyntaktyczna i semantyczna, (paradygmatyczna) wymiennosc ekwiwalentu semantycznego, interlingwalna różnorodność przy zgodności morfologicznej, deskrypcja jako element konieczny dla interpretacji wyrażen, swoista asymetryczność kwantytatywna i kwalitatywna ekwiwalentów częściowych (w jednym z języków występuje jeden lub dwa ekwiwalenty częściowe), równowartościowość leksykalna i morfo-syntaktyczna imiesłowów (obydwu języków), znaczenie kontekstu językowego i pozajęzykowego (wiedzy o świecie), kompetencji językowej czy znajomości połączeń wyrazowych. Odnotowanie tendencji w badanych tekstach niejako wpisuje się w tradycję badań nad językami specjalistycznymi np. w pracach Roelckego (1999),⁴ który w polilektach tych odnotowuje znaczną obecność rzeczowników odczasownikowych i odczuwalną tendencję do nominalizacji stylu (możliwą także poprzez użycie związków frazeologicznych), ponadto typową dla tekstów specjalistycznych niewielką frekwencję kwantyfikatorów czy leksyki erudycyjnej. Wyniki własnej analizy Janina Stroisz podsumowuje statystycznie na str. 205-207 (w rozdziale „**Auswertungen der Ergebnisse**”).

Przypomnijmy, przedłożona do oceny praca Pani magister Janiny Stroisz stawia sobie za cel przedstawienie specyfiki stałych związków wyrazowych polskiego i niemieckiego języka ekonomii i gospodarki w ujęciu kontrastywnym. Autorka wychodzi z założenia, że na ten temat nie powstało dotychczas wystarczająco dużo opracowań, które byłyby w stanie sprostać zapotrzebowaniu na analizy języka rozwijającego się dzięki ożywionym międzynarodowym kontaktom gospodarczym. Aspekty języka ekonomii i gospodarki

⁴ Roelcke, Thorsten (1999): *Fachsprachen*. Berlin.

stanowią rzeczywistość i nadal będą stanowić dla lingwisty materiał godny analiz, zwłaszcza analizy kontrastywnej. Praca porusza zatem istotne problemy związane pośrednio ze specyfiką życia społecznego, stanowi przy tym przykład wyzwań, przed jakimi stoi dziś metalingwistyka. Jak powiada Piotr Żmigrodzki do zadań metodologii lingwistycznej należy „[...] ocena wypowiedzi językoznawczych z punktu widzenia zgodności prezentowanych rozwiązań z deklaracjami teoretycznymi. [...]” (Piotr Żmigrodzki 2006: 63)⁵ Wyzwaniem takim jest w recenzowanej pracy konieczność weryfikacji zasadności i skuteczności podejścia językoznawczego, zwłaszcza metodologii kontrastywnej, w odniesieniu do jednego spośród coraz to bardziej popularnych obszarów komunikacji. Moim zdaniem podstawowym zadaniem autora solidnej analizy danego dyskursu (dyskursu odnoszącego się do wybranego wycinka rzeczywistości), jest zaproponowanie adekwatnego rozwiązania aplikatywnego, umożliwiającego deskryptywny opis przedmiotu badań fragmentu świata, a tym samym języka/polilektu. Zadaniu temu Autorka jak najbardziej sprostała.

Praca Janiny Stroisz miała w pewnym sensie na celu uwypuklić „ekspONENTY wyrażeniowe”, które determinują ujętykowanie wiedzy z badanego zakresu, nie tylko np. typy ekwiwalencji interlingwalnej. Poruszone aspekty dotyczą bowiem właściwości, które umożliwiają poruszanie się w zasobach wiedzy specjalistycznej w omawianym zakresie, tzn. umożliwiają tworzenie i rozumienie tekstów, czy – jak powiada twórca socjologicznej kategorii dyskursu Michel Foucault – dotyczą sposobu generowania wiedzy (w tym przypadku wiedzy specjalistycznej), poprzez kreowanie stosownego dyskursu.

P. mgr Janina Stroisz realizuje obrane cele w części empirycznej pracy i przedstawia wyniki swych analiz. Część tę poprzedzają dobrze usystematyzowane rozważania natury teoretycznej oraz krytyczny przegląd starannie dobranych koncepcji metalingwistycznych. Pozwala to między innymi dostrzec istotne problemy dotyczące aspektów semantyki, funkcji kontekstu, struktur realizacji językowej, zdiagnozować trudność w rozróżnieniu specyfiki języka specjalistycznego i języka ogólnego itd.

Autorka stwierdza obecność w tekstach pewnych stałych elementów leksykalnych oraz konstrukcji gramatycznych, opisuje strukturę formalną, aspekty semantyczne oraz – poprzez odniesienie się do badanych kontekstów – tzw. pragmatyczne znaczenie wyrażen. Na podkreślenie zasługują wnioski poczynione przez Autorkę i sformułowane starannie w końcowych częściach rozprawy (7 **„Auswertungen der Ergebnisse”** i 8

⁵ Żmigrodzki, Piotr (2006): *Metalingwistyka*. W: Stalmaszczyk, Piotr (red.) *Metodologie językoznawstwa. Podstawy teoretyczne*. Łódź. 57-73.

„Zusammenfassung”). Mogą one być uwzględnione przy analizie innych dziedzinach specjalistycznych. Aspekty tego typu mogą sprzyjać m.in. usprawnieniu komunikacji w obszarach specjalistycznych. Niewątpliwie swój poziom każda praca zawdzięcza modelom teoretycznym, do których odwołuje się autor danej pracy. Niemniej jednak w rozprawie musi mieć miejsce rzetelne wykorzystanie podstaw teoretycznych i wypracowanie stosownego warsztatu aplikatywnego. Praca magister Stroisz zasługuje pod tym względem na docenienie.

Oczywiście istnieje szereg aspektów, które zasługują na uwypuklenie, rozwinięcie czy doakcentowanie. W innym kontekście warto byłoby np. zwrócić uwagę na relacje pomiędzy rekonstruowanymi właściwościami językowymi a jakością wiedzy specjalistów i laików, która wytwarzana jest w oparciu o właściwości leksykalne i gramatyczne tekstów (odpowiednio: specjalistycznych i publicystycznych). W takim kontekście możliwy jest opis językowego przedstawiania wiedzy, charakteryzującego specjalistów z omawianego zakresu. Model języka specjalistycznego stanowi swoisty generator, medium transferencji i sposób organizowania wiedzy specjalistycznej (por. G. Antos 2007).

Struktura pracy, dobór, zakres i sposób wykorzystania literatury nie budzą zastrzeżeń. Język pracy jest poprawny, klarowny. Drobne uwagi dotyczą ortografii oraz strony edytorskiej: brak przecinka np. na str. 9 (3 wers od dołu w konstrukcji bezokolicznikowej z „zu”), str. 12 (przed zaimkiem względnym „bei der”), str. 13 przed spójnikiem „sondern” (7 wers od dołu), str. 18 przed spójnikiem „aber”; zbędny przecinek na str. 9 (wers 17 przed „oder”) i na str. 13 przed spójnikiem „und”; brak rodzajnika na str. 17 przed rzeczownikiem „Phrasologie” (3 wers od dołu); brak rodzajnika na str. 79 w przypisie 249: w „anhand Forschungsarbeit”: niewłaściwa forma rodzajnika w bierniku na str. 19 (jest „der Informationsaustausch”, powinno być „den Informationsaustausch”); brak przedrostka „vor” orzeczenia „vorkommen” (na końcu zdania na str. 121 ostatni wers); brak podmiotu gramatycznego „es” na str. 125 (wers 12) w formie „es handelt sich”; niepotrzebne spacje m.in. na str. 9, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 55, 191; niepotrzebnie użyta spacja przed odsyłaczem (numerem 7 przypisu); brak przegłosu w wyrazie „Europaisch” na str. 8.

Reasumując pragnę stwierdzić, że rozprawa doktorska Pani Janiny Stroisz jest rozprawą wartościową, prezentuje wysoki poziom merytoryczny, jest spójna, konsekwentna oraz napisana klarownym i poprawnym językiem. Praca odpowiada wymaganiom stosownej ustawy stawianym pracom doktorskim. Poczynione przeze mnie uwagi nie kwestionują w niczym wysokiej wartości poznawczej przedłożonej dysertacji i często mają charakter fakultatywny. Warto rozważyć uwzględnienie ich przed ewentualną publikacją. Autorka

rozprawy wykazała się bardzo dobrą znajomością zagadnienia, umiejętnością analizy i prowadzenia wywodu, co moim zdaniem bardzo dobrze rokuje na przyszłość.

Stwierdzam z pełnym przekonaniem, że przedłożona mi do oceny praca „Kontrastive Analyse der usuellen Wortverbindungen in der Wirtschaftssprache im Deutschen und im Polnischen” spełnia warunki stawiane przez ustawę rozprawom doktorskim, dlatego bez zastrzeżeń opowiadam się za dopuszczeniem Pani magister Janiny Stroisz do następnych etapów przewodu doktorskiego na Wydziale Filologicznym na Uniwersytecie Rzeszowskim.

Rzeszów, dn. 11.06.2015

dr hab. Paweł Bąk prof. UR